

شبیه سازی انسان

در آینه فتنه

سید محسن مرتضوی

انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
(قدس سره) نجف

۱۳۹۵

www.ketab.ir

مرتضوی، سیدمحسن، ۱۳۶۵ -	سرشناسه
شبیه‌سازی انسان در آیه فقه/تالیف سیدمحسن مرتضوی.	عنوان و نام پدیدآور
قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۹۵.	مشخصات نشر
۲۳۰ ص؛ ۵/۲۱×۵/۱۴ س.م.	مشخصات ظاهری
مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی؛ ۱۳۹۳. فقه؛ ۱۳.	فروست
۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۲۳-۳	شابک
فیبا.	وضعیت فهرست‌نویسی
کتابنامه.	یادداشت
نماینه.	یادداشت
همتاسازی انسانی (فقه).	موضوع
Human cloning (Islamic law)	موضوع
تلقیح مصنوعی انسان (فقه).	موضوع
Artificial insemination, Human (Islamic law)	موضوع
همتاسازی -- جنبه‌های مذهبی - اسلام.	موضوع
Cloning-- Religious aspects--Islam	موضوع
مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی	شناسه افزوده
BP1۹۸/۶/۵۸م۴	رده‌بندی کنگره
۳۷۹/۲۹۷	رده‌بندی دیویی
۴۳۷۰۱۴۱	شماره کتاب‌شناسی ملی

۱۲۵۳

شمارهٔ ردیف

فقہ-۱۳

شمارهٔ موضوعی

۱۳۹۵-۳۷

■ شبیه‌سازی انسان در آینهٔ فقہ

● مؤلف: سید محسن مرتضوی

● ناشر: انتشارات مؤسسهٔ آموزشی و پژوهشی امام خمینی

● چاپ: اشراق

● نوبت و تاریخ چاپ: اول، تابستان ۱۳۹۵

● شمارگان: ۱۰۰۰

● قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

● دفتر مرکزی: قم، خیابان شهید، کوی ممتاز، پلاک ۲۸

● تلفن و نمابر: ۰۲۵-۳۷۷۴۲۳۲۶

● شعبه تهران: خیابان انقلاب، بین خیابان ۱۲ فروردین و شهید منبری جاوید، ساختمان شماره ۳۱۰، طبقه سوم، واحد ۱۱۲

● تلفن و نمابر: ۰۲۱-۶۶۴۶۶۱۲۱

● شعبه مؤسسه امام خمینی (ره): قم، بلوار امین، بلوار جمهوری اسلامی، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

● تلفن: ۰۲۵-۳۲۱۱۳۶۲۹

● آفتاب پنهان: ۰۹۱۹۲۵۱۱۰۳۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۴۴-۰۰۲۳-۳

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

www.ketab.ir

فهرست مطالب

مقدمه، معاونت پژوهش ۵

پیش گفتار ۹

بخش اول: شبیه‌سازی انسان

فصل اول: تعریف شبیه‌سازی ۱۷

مراحل و روش شبیه‌سازی انسانی ۲۱

فواید و کاربردهای شبیه‌سازی ۲۲

مضرات و پیامدهای اخلاقی، اجتماعی و قانونی شبیه‌سازی ۲۴

فصل دوم: شبیه‌سازی از منظر فقه اسلامی ۳۱

مقام اول: حکم تکلیفی شبیه‌سازی به لحاظ عنوان اولی ۳۲

نظر علما اهل سنت پیرامون شبیه‌سازی انسانی ۵۷

مقام دوم: حکم تکلیفی شبیه‌سازی به لحاظ عناوین ثانویه ۵۹

نظرات فقها و مراجع معظم تقلید پیرامون حکم تکلیفی شبیه‌سازی انسان:

..... ۶۷

مقام سوم: احکام وضعی و برخی از احکام تکلیفی مترتب بر شبهه‌سازی

انسانی ۷۱

الف) انتساب طفل شبهه‌سازی شده ۷۲

انتساب از ناحیه پدر: ۷۲

انتساب از ناحیه مادر: ۷۴

استثنائاتی در بحث نسب ۷۵

۱. ریبی بودن طفل دختر شبهه‌سازی شده برای شوهر: ۷۶

۲. در اساس شدن برای طفل شبهه‌سازی شد: ۷۷

۳. حرمت کاذب ۷۸

۴. ارث: ۷۹

۵. سیادت طفل شبهه‌سازی شده: ۸۳

نظرات مراجع معظم تقلید پیرامون نسب طفل شبهه‌سازی شده: ۸۵

ب) طفل شبهه‌سازی شده محکوم به چه دینی است؟ ۸۶

ج) حکم ارتداد طفل شبهه‌سازی شده: ۹۱

د) نفقه و مخارج طفل شبهه‌سازی شده برعهده چه کسی است؟ ۹۴

هـ) خرید و فروش سلول‌های تلقیحی و طفل شبهه‌سازی شده: ۹۵

۱. خرید و فروش سلول‌های تلقیح یافته: ۹۶

۲. خرید و فروش جنین و طفل شبهه‌سازی شده: ۹۸

ی) اجاره کردن رحم برای حمل جنین شبهه‌سازی شده: ۹۹

و) حفظ جنین شبهه‌سازی شده در رحم: ۱۰۳

بخش دوم: شبیه‌سازی اعضای انسان

- فصل اول: حکم تکلیفی شبیه‌سازی اعضای بدن ۱۰۹
- فصل دوم: احکام وضعی شبیه‌سازی عضو ۱۱۷
- الف) طهارت و نجاست عضو شبیه‌سازی شده: ۱۱۷
- ب) مالکیت عضو شبیه‌سازی شده: ۱۱۹
- نظرات مهم پیرامون شبیه‌سازی عضو: ۱۲۰

بخش سوم: همزاد سازی

- فصل اول: تعریف همزاد سازی ۱۲۵
- فواید و کاربردهای همزاد سازی: ۱۲۸
- فصل دوم: حکم تکلیفی همزاد سازی ۱۳۱
- فصل سوم: احکام وضعی مترتب بر همزاد سازی ۱۴۳
- الف) انتساب ۱۴۳
- انتساب از ناحیه پدر ۱۴۳
- انتساب از ناحیه مادر ۱۴۵
- نسب خواهری و برادری بین اطفال شبیه‌سازی شده: ۱۶۳
- احکام استثناء شده در بحث نسب ۱۶۵
- الف) مادر رضاعی شدن صاحب رحم: ۱۶۵
- ب) حکم ارث طفل همزاد سازی شده: ۱۶۶
- ج) حرمت نکاح: ۱۶۷

- ب) خريد و فروش سلول‌هاى تلقیحى براى عمليات همزادسازى: ۱۶۹
- ج) اجاره رحم براى عمليات همزاد سازى: ۱۷۲
- د) ثبوت ديه در اتلاف سلول‌هاى تلقیحى: ۱۷۳

بخش چهارم: شبيه سازى حيوانات

- فصل اول: تاريخچه شبيه سازى حيوانات و کاربردهاى آن ۱۷۷
- فواید و کاربردهاى شبيه سازى حيوانات ۱۸۱
- فصل دوم: حکم و تلقیح شبيه سازى حيوانات ۱۸۳
- نظرات فقها و مراجع تقلید: ۱۹۱
- نظر علمای اهل سنت: ۱۹۲
- فصل سوم: احکام وضعى مترتب بر حيوان شبيه سازى شده ۱۹۵
- الف) ملکیت حيوان شبيه سازى شده ۱۹۶
- ب) طهارت و نجاست و حلیت و حرمت لحم حيوان شبيه سازى شده: ۱۹۹
- ج) خريد و فروش حيوان شبيه سازى شده: ۲۰۲
- د) احکامى که حيوان خاصى موضوع آن است: ۲۰۲
- نتیجه گیرى ۲۰۴
- نمایه آیات ۲۰۵
- نمایه روایات ۲۰۷
- نمایه اشخاص ۲۰۹
- کتابنامه ۲۱۳

مقدمهٔ معاونت پژوهش

حقیقت اصل برین جاودانه‌ترین و زیباترین راز هستی و نیاز آدمی است که سلسلهٔ مومنان عالمان صادق چه جان‌ها که در راه آن نباخته، و جاهلان و باطل‌پرستان چنان نوطه‌ها و ترفندها که برای محو و مسخ آن نساخته‌اند. چه تلخ و احمیتی است مظلومیت حقیقت، و چه شیرین حقیقتی است این فاعلیت که در مصاف همیشگی حق و باطل، حق سربلند و سرراز است و باطل از بین رفتنی و نگونسار. این والا و بالانشینی حقیقت گنفته از سرشت حق، وام‌دار کوشش‌های خالصانه و پایان‌ناپذیر حقیقت‌جویانی است که در عرصهٔ نظر و عمل کمر همت محکم بسته و از دام و دانهٔ دنیا رسته‌اند، و در این میان نقش و تأثیر ادیان و پیامبران الهی، و به‌ویژه اسلام و پیامبر اکرم ﷺ و جانشینان برحق

و گرامی او عليه السلام، برجسته ترین است.

دانشمندان نام آور شیعه رسالت خطیر و بی نظیر خویش را بهره گیری از عقل و نقل و غوص در دریای معارف قرآن و برگرفتن گوهر ناب حقیقت از سیره آن پیشوایان و عرضه آن به عالم بشری و نایب جانانه در برابر هجوم ظلمت پرستان حقیقت گریز دانسته و در این راه دستها رسوده و جانها فرسوده اند. اکنون در عصر بحران معنویت که دشمنان حقیقت و آدمیت هر لحظه با تولید و انتشار فزون از شمار آثار نمائندگی و دیداری و به کارگیری انواع ابزارهای پیشرفته سخت افزاری و نرم افزاری در عرصه های گوناگون برای سیطره بر جهان می کوشند، رسالت حقیقت خواهان و اندیشمندان حوزوی و دانشگاهی، به ویژه عالمان آئین، بس عظیم تر و سخت دشوارتر است.

در جهان تشیع، پژوهشگران حوزوی در علوم فلسفه و کلامی، تفسیری و حدیثی، فقهی و اصولی و نظایر آن کارنامه درخشانی دارند، و تأملات ایشان بر تارک پژوهش های اسلامی می درخشد. در زمینه علوم طبیعی و تجربی و فناوری های جدید نیز پژوهشگران ما تلاش هایی چشمگیر کرده، گام هایی نویدبخش برداشته و به جایگاه درخور خویش در جهان نزدیک شده اند، و می کوشند تا با

فعالیت‌های روزافزونشان مقام شایسته خویش را در صحنه علمی بین‌المللی بازبندد. ولی در قلمرو پژوهش‌های علوم اجتماعی و انسانی تلاش‌های دانشمندان این مرزوبوم آن‌گونه که شایسته نظام اسلامی است به بار ننشسته و آنان گاه به ترجمه و اقتباس نظریات دیگران بسنده کرده‌اند. در این زمینه کمتر می‌توان ردپای ابتکارات و به‌ویژه خلاقیت‌های برخاسته از مبانی اسلامی را یافت و تا رسیدن به مراتب مطلوب راهی طولانی و پرچالش درپیش است. از این‌رو، افزون بر استنباط، استخراج، تفسیر و تبیین آموزه‌های دینی و سازمان‌دهی معارف اسلامی، کاهش در مسائل علوم انسانی و اجتماعی از دیدگاه اسلامی و تبیین آنها از مهم‌ترین اهداف و اولویت‌های مؤسسات علمی به‌ویژه مراکز پژوهشی حوزه‌های علمیه است.

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام در پرتو تأملات رهبر کبیر انقلاب اسلامی و حمایت‌های بی‌دریغ خلف صالح وی، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای «مد ظله العالی» از آغاز تأسیس براساس سیاست‌ها و اهداف ترسیم‌شده از سوی حضرت آیت‌الله محمدتقی مصباح یزدی «دامت برکاته» به امر پژوهش‌های علمی و دینی اهتمام داشته و در مسیر برآوردن نیازهای فکری و دینی

جامعه، به پژوهش‌های بنیادی، راهبردی و کاربردی پرداخته است. معاونت پژوهش مؤسسه برای تحقق این مهم، افزون بر برنامه‌ریزی و هدایت دانش پژوهان و پژوهشگران، در زمینه نشر آثار محققان نیز کوشیده و بحمدالله تاکنون آثار ارزنده‌ای را در حد توان خود به نامۀ اسلامی تقدیم کرده است.

کتاب پیش روی، پژوهشی است در قلمرو مسائل جدید فقهی که با تلاش بیش‌تر مسگر ارجمند حجت‌الاسلام سید محسن مرتضوی نگارش یافته است. هدف اصلی نویسنده بررسی احکام تکلیفی و وضعی مرتبط با شبهه‌سازی از دیدگاه فقه غنی و پویای شیعه است. معاونت پژوهش از مؤلف محترم و حجت‌الاسلام والمسلمین جعفر انواری که با مطالعه و ارائه نظریات سودمندشان، بر اتقان و غنای اثر افزوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌کند و توفیق روزافزون ایشان را از خداوند منان خواستار است.

معاونت پژوهش

مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی علیه السلام

پیش گفتار

سپاس بی شمار خداوند متعالی که توفیق تحقیق و نگارش این نوشتار را فراهم آورد. ورود به اسلام بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم السلام که بر به اظهار حق و تبیین دین اسلام نپرداختند.

از جمله وظایف مهم فقه پویا و غنی شیعه، پاسخ دادن به مسائل نوپیدا و موضوعات جدیدی است که بابت اسلام و علوم مختلف به آن نیاز پیدا کرده‌اند و عالمان و فقیهان شیعه نیز همواره در اعصار مختلف با تلاش‌های علمی و مجاهدت‌های خستگی ناپذیر خود به این مهم پرداخته‌اند.

قرن بیستم شاهد رشد حیرت انگیز فناوری در علوم پایه بوده است و یکی از برآوردهای علوم بیولوژی زیستی، مهندسی ژنتیک

است.

شبهه سازی موجود زنده یکی از جنجالی ترین و بحث برانگیزترین مباحثی است که در این علم، مطرح می باشد.

شبهه سازی تولید مثل از طریق سلول غیر جنسی است. در حقیقت، شبهه سازی انسانی، تولید نسخه ای مطابق اصل از انسان بدون نیاز به لقاح سلول های جنسی مذکر و مونث است. در این روش با گرفتن سلول غیر جنسی از یک طرف، نسخه ای شبیه و همانند او به وجود می آید.

جامعه بشریت هم اکنون موقعیتی خطیر را تجربه می کند و در پیش روی او چشم انداز قریب الوقوع شبهه سازی انسان ترسیم شده است. هم اینک محققان و دانشمندان، پس از موفقیت عملیات شبهه سازی در حیوانات، نخستین آزمایش های خود را در بدل سازی انسانی انجام داده اند و جهان بی صبرانه منتظر نتایج و تحقق چنین امری است.

امروزه شبهه سازی به یک بحث جهانی و همگانی تبدیل شده است، اگر چه هنوز جزئیات و نتایج این مساله برای جهانیان و آینده روشن نیست.

نخستین موفقیت در شبهه سازی حیوانات که نقطه عطف و آغاز

تحوّلی شگرف در این علم به شمار می‌آید، تولد گوسفند «دالی» در سال ۱۹۹۶ م توسط «یان ویلموت»^۱ انگلیسی در اسکاتلند است.

در کشور ایران نیز، دانشمندان جوان و متدین در پژوهشکده رویان همزمان با این پیشرفت و خیز علمی در جهان، مطالعات و تحقیقات خود را در دهه ۱۳۸۰ ش در این زمینه آغاز کردند و توانستند در مهرماه ۱۳۸۵ ش با تولد موفقیت آمیز گوسفند شبیه‌سازی شده بر نام «دالیانا»، ایران را در فهرست کشورهای موفق در زمینه تولید حیوانات شبیه‌سازی شده قرار دهند.

ما در این نوشتار زوایا و ابعاد مختلف این پدیده نوپا و پر اهمیت را از منظر فقه غنی و پویای شیعه مورد بحث و بررسی قرار داده‌ایم.

این کتاب در چهار بخش تنظیم شده است: در بخش نخست، حکم تکلیفی شبیه‌سازی انسان را با تمام وضعی مترتب بر آن، مانند انتساب طفل شبیه‌سازی شده، حکم ارث بردن، دین، ارتداد و نفقه او و... بیان شده است.

در بخش دوم، حکم تکلیفی و وضعی شبيه سازى اعضاى بدن انسان مطرح شده است.

بخش سوم نیز به بررسى احکام مختلف همزاد سازى انسان يا همان ايجاد چندقلوهای مشابه اختصاص دارد.

در بخش چهارم احکام شبيه سازى در حيوانات آمده است.

بر خرد لازم می دانم از استاد معظم، اندیشمند و محقق فرزانه حضرت حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج شیخ حسین شویبای جویباری (امت افادته) که در تدوین این کتاب، از درس خارج فقه (مسائل مستحبه) و ارشادها و راهنمایی های ایشان بهره برده ام، تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از جد معظم، فقیه عالم شریف حضرت آیت الله آقای حاج سید حسن مرتضوی (دام ظلّه الوارف) مرید معزز حضرت حجت الاسلام والمسلمین آقای حاج سید عبدالهادی مرتضوی (دام عزه) که همواره در امر تحصیل، تدریس و تألیف مشوق و پشتیبان حقیر بوده اند، کمال تشکر و قدردانی را می نمایم و از حضرت احدیت سلامتی و طول عمر با عزتشان را خواستارم.

«شبيه سازى»، سومین کتاب از مجموعه مسایل مستحدثه

پزشکی است که به زیور چاپ آراسته شده است. نخستین کتاب از

این مجموعه با عنوان «کالبد شکافی در آینه فقه» در آذرماه ۱۳۹۲ منتشر گردید. دومین کتاب نیز در تابستان ۱۳۹۳ با عنوان «پیوند اعضا و مرگ مغزی در آینه فقه» منشر و بحمد اللّٰه با استقبال خوب اساتید و پژوهشگران حوزه و دانشگاه روبه‌رو شد.

از همه بزرگوارانی که با ارائه پیشنهادات و نظرات خود، بنده حقیر را مورد لطف و محبت قرار دادند، تشکر و قدردانی می‌کنم. امید آن که این اثر ناآمال مقبول درگاه ذات احدیت و مورد توجه حضرت ولی عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) قرار گیرد و گامی باشد جهت ارتقای فرهنگ، غنی و فقه پویای شیعه.

«وما توفیقی إلا باللّٰه علیه توکلت . الیه أنیب.»

حوزه علمیه قم - سید محسن مرتضوی

دی ماه ۱۳۹۴